

اول

۴۷.۴۲

دانشگاه مازندران

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

موضوع:

قراز بازداشت موقت در قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب

در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته حقوق جزا و جرم شناسی

۲۰ / ۱۱ / ۱۳۸۱

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تعمیرات

استاد راهنما:

آقای دکتر ابو الحسن شاکری

استاد مشاور:

آقای دکتر کیومرث کلانتری

۴۷، ۴۶

نگارش: جهانگیر آریان پور

شهریور ماه ۱۳۸۱

دوم

با تشکر فراوان از :

استاد گرامی جناب آقای دکتر ابو الحسن شاکری که مرا در تهیه این پایان نامه راهنمایی فرمودند .
آرزو می کنم که در تمام مراحل زندگی موفق و موید باشید .
جناب آقای دکتر کیومرث کلانتری ، استاد مشاور که برای ایشان آرزوی توفیق روز افزون دارم .

با تشکر و تقدیر فراوان از:

پدر و مادر مهربانم ، الگوهای گذشت ، ایثار و تلاش ، پدر و مادر همسرم ، اسوه های صمیمیت و
صفا و یکرنگی که از هیچ گونه کمک و مساعدتی در جهت اتمام این پایان نامه دریغ نورزیدند .

و با تشکر فراوان از :

آقای کوروش محمدی که در پاکنویس و تایپ و دکتر وهاب پیرانی که در ویرایش رساله ، حقیر را
یاری نمودند و با سپاس فراوان از کارکنان شریف و زحمتکش گروه تحصیلات تکمیلی دانشگاه
مازندران ، خصوصاً آقای بای .

تقدیم به :

همسر دلسوز و فداکارم ، او که وجودش برایم زندگیست و
زیانتم در بیان ذره ای از فداکاریهایش عاجز، او که در
روزهای اول زندگی مشترکمان با قامتی استوار به صلابت کوه
مشقت تنهایی و تحمل مسافرت اجباری من را پذیرا شدند .
این پایان نامه را به مناسبت سالگرد تولدش ، به او تقدیم
می نمایم .

چکیده رساله:

یکی از تصمیماتی که قاضی در مرحله تحقیقات مقدماتی پس از تفهیم اتهام به متهم اتخاذ می نماید ، صدور قرار تأمین است .

شدیدترین قرار تأمینی که قاضی ، ممکن است در مورد متهم صادر نماید قرار بازداشت موقت است . این قرار ممکن است تا مدت معین و یا رفع موجب و یا انجام دادن تحقیقات مقدماتی و یا صدور حکم بدوی یا نهایی ادامه داشته باشد . اخذ تأمین از متهم و یا بازداشت پیش از محاکمه ، دارای سابقه فقهی و تاریخی است به نحوی که در شرع انعقاد عقد کفالت و یا ملازم نمودن مدیون به طلبکار یا در زمان پیغمبر (ص) نگهداری متهم به مدت شش روز برای اقامه بینه مرسوم بوده ، همچنین در حقوق رم باستان سپردن متهم به افراد معتبر متداول بوده است و یا سلاطین برای نگهداری مخالفین ، سیاه چال و دخمه ساخته اند . از قرن نوزدهم میلادی نیز انقلابی برای از بین بردن موارد قرار بازداشت موقت اجباری به وجود آمد که در بعضی از کشورها مقررات راجع به این نوع بازداشت لغو گردید . نگارنده معتقد است در ایران نیز با تصویب قانون آئین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۷۸ مقررات بازداشت موقت اجباری لغو گردید..

در این رساله ، علاوه بر جمع آوری نظریه های پراکنده حقوقدانان و مقررات قانون و نقد و بررسی آنها ، نگارنده خود نیز ضمن بررسی قانون جدید آئین دادرسی کیفری و مقایسه آن با قانون سابق ، مطالعه تطبیقی در بحث بازداشت موقت در فقه و قوانین و مقررات کشورهای فرانسه ، ایتالیا ، سوئیه و کنوانسیونهای بین المللی نموده است و در اغلب مباحث ، نظریه های ابراز شده در خصوص هر موضوع را ارائه و استدلال و استنباط خود را در مورد پذیرش و رد هر یک از نظریه ها اعلام داشته و نظریه های جدید خود ، از جمله الغای مقررات بازداشت موقت اجباری ، صلاحیت دادگاه تجدید نظر برای صدور قرار بازداشت موقت ، قابل اعتراض بودن بازداشت طفل معارض قانون و غیره را به اثبات رسانیده و همچنین نظریه خود را در خصوص جنبه اصلاح و بازدارندگی قرار بازداشت موقت ابراز داشته است .

این رساله که در واقع ، رساله ای علمی کاربردی است و دیدی نقادانه نسبت به مقررات قانونی دارد ،

در سه فصل ، ارائه می گردد به امید آنکه مورد استفاده قرار گیرد .

فصل اول : کلیات	۱
گفتار اول :مقدمات	۲
مبحث اول : تعریف مسئله	۲
قانون	۲
آئین دادرسی کیفری	۳
قرار	۳
تأمین	۴
توقیف یا بازداشت	۵
مبحث دوم : فلسفه قرار تأمین و بازداشت موقت	۸
مبحث سوم : اجباری بودن صدور قرار تأمین	۱۲
مبحث چهارم : قرارهای تأمین در نظام قضایی ایران	۱۵
مبحث پنجم : تشدید و تخفیف قرار تأمین	۲۵
گفتار دوم : پیشینه	۲۷
مبحث اول : بررسی سابقه فقهی ، تاریخی قرار تأمین و بازداشت پیش از محاکمه	۲۷
مبحث دوم : سابقه قرار تأمین در حقوق ایران	۳۳
مقطع اول : قبل از سال ۱۲۹۰	۳۳
مقطع دوم : از سال ۱۲۹۰ تا سال ۱۳۷۸	۳۴
مقطع سوم : بعد از سال ۱۳۷۸	۳۵
مبحث سوم : مطالعه تطبیقی در کنوانسیونهای بین المللی و مقررات کشورهای فرانسه، ایتالیا و سوریه	۳۷
بند اول : کنوانسیونهای بین المللی	۳۷
بند دوم : کشور فرانسه	۴۱
بند سوم : کشور ایتالیا	۴۳
بند چهارم : کشور سوریه	۴۴

۴۷.....	فصل دوم : تشریفات
۴۸.....	گفتار اول : تشریفات عمومی برای صدور قرار تأمین
۴۹.....	مبحث اول : مقام صالح
۴۹.....	بند اول : مقامات قضائی
۵۵.....	بند دوم: مقامات غیر قضائی
۵۸.....	بند سوم : ضابطین و اخذ تأمین از متهم به دستور مقام قضائی
۶۰.....	مبحث دوم : مرجع صالح
۶۳.....	مبحث سوم : لزوم صدور قرار تأمین پس از تفهیم اتهام به متهم
۶۵.....	مبحث چهارم : لزوم تفهیم و ابلاغ قرار تأمین به متهم
۶۷.....	مبحث پنجم : تناسب در اخذ تأمین
۷۱.....	گفتار دوم : تشریفات خاص برای صدور قرار بازداشت موقت
۷۲.....	مبحث اول : لزوم موافقت رئیس حوزه قضائی با بازداشت متهم
۷۸.....	مبحث دوم : قابل اعتراض بودن قرار بازداشت موقت
۷۸.....	بند اول : اعتراض به قرار بازداشت موقت
۸۱.....	بند دوم : اعتراض خارج از مهلت
۸۳.....	بند سوم : هزینه دادرسی اعتراض به قرار بازداشت موقت
۸۴.....	مبحث سوم: مستند و مستدل بودن قرار بازداشت موقت
۸۵.....	مبحث چهارم : تقاضای شاکی خصوصی برای بازداشت متهم در حقوق الناس
۸۶.....	مبحث پنجم : مدت اعتبار قرار بازداشت موقت
۹۳.....	مبحث ششم : استثنایی بودن قرار بازداشت موقت
۹۴.....	مبحث هفتم : متجاوز نبودن مدت بازداشت از حداقل مجازات قانونی اتهام انتسابی
۹۶.....	مبحث هشتم : کسر ایام بازداشت از مدت حبس و جزای نقدی

فصل سوم : دیدگاههای قانونی	۹۹
گفتار اول : اندیشه هایی در خصوص بازداشت افراد.....	۱۰۰
مبحث اول: قرار بازداشت موقت و قرارهای منجر به بازداشت	۱۰۱
مبحث دوم : اختیار و صلاحیت مراجع قضایی اختصاصی در صدور قرار بازداشت موقت.....	۱۰۴
مبحث سوم: حدود صلاحیت و اختیارات ضابطین در بازداشت افراد.....	۱۱۰
مبحث چهارم : اثر رأی دادگاه بر قرار تأمین و بازداشت.....	۱۲۲
مبحث پنجم: اصل برائت و بازداشت پیش از محاکمه.....	۱۲۷
مبحث ششم: جنبه جرم شناسی بازداشت موقت.....	۱۳۱
گفتار دوم: اندیشه هایی در قانون جدید آئین دادرسی کیفری در بحث بازداشت موقت.....	۱۳۶
مبحث اول: قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری و تأثیر آن بر مقررات قبلی.....	۱۳۷
مبحث دوم: وضعیت و جایگاه قرارهای بازداشت موقت اجباری.....	۱۴۱
مبحث سوم: تفسیر مواد ۳۲ و ۳۵ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری.....	۱۴۶
مبحث چهارم: صلاحیت دادگاه تجدید نظر در صدور قرار بازداشت موقت.....	۱۵۷
مبحث پنجم: بازداشت اطفال بزهکار.....	۱۶۰
مبحث ششم: نتیجه، فروض، اثبات شده و پیشنهادات.....	۱۶۷
فهرست منابع و مأخذ.....	۱۷۱
ضمائم: استعلامهای به عمل آمده از اداره حقوقی قوه قضائیه.....	۱۷۶

فصل اول

کلیات

گفتار اول

مقدمات

مبحث اول :

تعریف مسأله

قبل از ورود به بحث لازم است که معنی چند اصلاح روشن شود .

قانون: (۱)

«در اصل واژه ای یونانی است که وارد زبان لاتین شده و به صورت Canon نوشته شده و سپس به عربی وارد شده است و عبارت است از: مقررات موضوعه توسط مقامات کلیسا و کلمهء مزبور معرب کلمهء لاتین مذکور است . به هر حال می توان گفت که این کلمه در اصل عربی نیست.» (۲)

1-kanon

۲-جعفری لنگرودی ، دکتر محمد جعفر ، ترمینولوژی حقوق ، انتشارات گنج دانش ، چاپ پنجم ، زمستان ۱۳۷۰ ، صفحه ۵۱۷

«در لغت عربی به معنی اندازه و مقیاس اشیاء است و در اصطلاح، به معانی ذیل به کار رفته است:
الف (حقوق اساسی) - دستور کلی (و گاهی جزئی) که به وسیله مجالس قانونگذاری تصویب
و سپس به توشیح مرجع صلاحیتدار برسد .

ب) دز معنی اجم شامل مجموعه قواعد حقوقی است که به وسیله قانونگذار مقرر می شود». (۱)

آئین دادرسی کیفری :

«آئین دادرسی مجموعه ای است از مقررات که به منظور رسیدگی به —رافعات یا شکایات یا درخواستهای قضایی و مانند آنها وضع و به کار می رود». (۲)
«آئین دادرسی کیفری رشته ای از حقوق عمومی و داخلی برای کشف جرم و رسیدگی به آن و تطبیق مجازات مرتکب با قانون و برای تعیین تشکیلات دادگاههای کیفری و صلاحیت آنها و مقررات طرح دعوی کیفری و صدور حکم است». (۳) «به عبارت دیگر آئین دادرسی کیفری مجموعه اصول و مقرراتی است که برای کشف و تحقیق جرائم و تعقیب مجرمان و نحوه رسیدگی و صدور رأی و تجدید نظر و اجرای احکام و تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضائی وضع شده است». (۴)

قرار :

«در فرهنگ لغت به نام آرمیدن ، ثابت و استوار شدن ، برجای ماندن و نتیجه و رأی که درباره امری صادر شود». (۵) «و لیکن در اصلاح ، مقنن از قرار ، تعریف مثبت و روشنی نکرده است و در ماده ۲۹۹ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی با اعلام اینکه «چنانچه رأی دادگاه راجع به ماهیت دعوا قاطع آن به طور جزئی یا کلی باشد ، حکم ، و در غیر این صورت قرار نامیده می شود .» در واقع به تعریف منفی از قرار اکتفا نموده است . بنابر این چنانچه تصمیم دادگاه واجد خصیصه راجع به ماهیت دعوی و قاطع آن نباشد قرار محسوب می شود». (۶)

۱- جعفری لنگرودی ، دکتر محمد جعفر ، ترمینولوژی حقوق ، انتشارات گنج دانش ... صفحه ۵۱۷

۲- همان منبع صفحه ۱

۳- همانجا

۴- ماده یک قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری .

۵- قریب ، محمد ، واژه نامه نوین ، انتشارات بنیاد بهارستان ، چاپ چهارم ، ۱۳۶۷ ، صفحه ۸۴۵

۶- واحدی ، دکتر قدرت الله ، بایسته های آئین دادرسی مدنی ، انتشارات میزان ، چاپ دوم ، ۱۳۸۰ صفحه ۲۲۳

از جمله قرارهایی که در امور کیفری صادر می شوند عبارتند از: قرار اخذ تأمین، قرار بازداشت مؤقت، قرار اخذ کفیل، قرار منع تعقیب، قرار ترک تعقیب، قرار موقوفی تعقیب و.. واز جمله قرارهایی که در امور مدنی صادر می شود عبارتند از: قرار ارجاع امر به کارشناسی، قرار تحقیق و معاینه محل، قرار تأمین دلیل، قرار تأمین خواسته، قرار رد دعوی، قرار ابطال دادخواست و...

با توجه به تنوع قرارها، انواع و اقسام قرارها به شرح ذیل است:

الف) قرارهای مقدماتی یا اعدادی: «که البته در قانون به این نام مرسوم نیست، بلکه در عرف قضائی و با توجه به این که مقدمه تصمیم و رأی دادگاه را فراهم می کند و متعاقب آن، دادگاه آماده اخذ تصمیم می گردد، به این نام معروف شده است؛ مانند قرار معاینه و تحقیق محلی و یا ارجاع امر به کارشناسی»^(۱) یا قرار اخذ تأمین و یا قرار بازداشت مؤقت در امور کیفری.

ب) قرارهای نهایی: «یعنی قرارهایی که اگر چه در ماهیت دعوی نیست، ولی موجب خروج دعوی از دادگاه می شود، همان گونه که حکم دادگاه که در ماهیت دعوی صادر شده است موجب همین نتیجه می گردد. مانند قرار سقوط دعوی یا قرار شمول مرور زمان»^(۲) یا موقوفی یا ترک تعقیب.

تأمین:

«تأمین در لغت به معنای قرار دادن درامن و آسایش»^(۳) و در اصطلاح به معنی گرو و تضمین است که موضوع آن ممکن است انسان، مال و یا دلیل باشد.

۱- واحدی، دکتر قدرت الله، بایسته های آئین دادرسی مدنی... صفحه ۲۲۳

۲- همان منبع، صفحه ۲۲۴

۳- قریب، دکتر محمد، واژه نامه نوین، انتشارات بنیاد- بهارستان، چاپ چهارم، ۱۳۷۶، صفحه ۲۳۶

قرار تأمین بر دو نوع است:

الف) «قرار تأمین کیفری: تصمیم دادگاه به قبول گرو در قبال آزادی متهم است» که در حقیقت

وثیقه ای برای متقاضی آن مقرر می دارد. (۱)

ب) «قرار تأمین مدنی: در آئین دادرسی مدنی توقیف مال و یا در بحث تأمین دلیل به معنای

ملاحظه و صورت برداری از دلایل و مدارک، قرار دادن دلایل و امارات در امن و آسایش به کار

می رود.» (۲)

توقیف یا بازداشت:

«توقیف در لغت به معنای ایستادن و نگهداشتن، و بازداشت در لغت به معنی منع کردن

است.» (۳)

توقیف یا بازداشت در اصطلاح به معنی سلب آزادی از شخص یا مال او با حالت انتظار ترخیص

است.» (۴)

۱- جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق: صفحه ۱۳۳

۲- مواد ۱۲۱ و ۱۴۹ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی

۳- قریب، دکتر محمد، واژه نامه نوین صفحات ۱۳۹ و ۳۰۸

۴- جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق ... صفحه ۱۸۱

از سوی حقوق دانان تعاریف گوناگونی از بازداشت موقت به عمل آمده که چند نمونه از آن در زیر ذکر می شود .

آقای دکتر محمد آشوری می گوید: «توقیف احتیاطی یعنی بازداشت متهم در تمام یا قسمتی از مرحله بازپرسی یعنی قبل از آنکه به موجب حکم دادگاه محکوم گردیده باشد.» (۱) و همچنین محبوس کردن وی در طول تمام یا قسمتی از تحقیقات مقدماتی به موجب تصمیم بازپرس و سایر مقامات قضایی صالحه .

آقای ژان - بی اپروتل می گوید: «توقیف احتیاطی عبارت است از: دستوری که بازپرس صادر می کند و در اجرای آن متهم دستگیر و برای ادامه تحقیقات و محاکمه به زندان تحویل می گردد.» (۲)

آقای دکتر حسین نیکزاد می گوید: «توقیف احتیاطی یا موقت عبارتست از: بازداشت و زندانی کردن متهم یا مظنون به ارتکاب جرم، در طول تمام یا قسمتی از تحقیقات ، که ممکن است تا پایان محاکمه و صدور اجرای حکم قطعی ادامه پیدا کند.» (۳)

آقای پرفسور گارو می گوید: «بازداشت احتیاطی عبارتست از: اینکه مقصر را در تمام مدت استنطاق مقدماتی و یا یک قسمت از آن در زندان حبس نمایند . همچنین ممکن است این بازداشت تا زمان تصمیم نهایی ادامه یابد.» (۴)

«دکتر محمود آخوندی نیز قرار بازداشت موقت را شدیدترین نوع تأمینی دانسته است که قاضی می تواند متهم را به تحمل آن مجبور سازد ، و منظور از بازداشت موقت نیز در توقیف نگاهداشتن متهم در طول تمام یا قسمتی از جریان تحقیقات مقدماتی است که امکان دارد تا خاتمه

۱- آشوری ، دکتر محمد ، مجموعه مقالات عدالت کیفری ص ۳

۲- پرفسور گارو ، مطالعات نظری و عملی در حقوق جزا ، ترجمه و تطبیق دکتر سید ضیاء الدین نقابت ص ۲۹۵

۳- نیکزاد ، دکتر حسین ، توقیف احتیاطی در حقوق ایران و از نظر حقوق تطبیقی ، رساله دکتری تهران ۱۳۵۶ ، ص ۳۵

۴- پرفسور گارو ، همانجا

دادرسی و صدور حکم نهایی و شروع به اجرای آن ادامه یابد.»^(۱) همانطوری که ملاحظه شد کلیه اساتید، تعریف مشابهی از بازداشت موقت یا توقیف احتیاطی ارائه داده اند، و تعریف اینجانب از بازداشت موقت به شرح زیر است:

« بازداشت موقت یا توقیف احتیاطی در بازداشت، نگاهداشتن متهم به طور موقت به حکم قانون یا به تشخیص قاضی، به منظور دسترسی و حضور متهم در مرجع قضایی و یا جلوگیری از فرار یا پنهان شدن یا تبانی با دیگری است و این توقیف ممکن است تا مدت معین و یا رفع موجب و یا انجام دادن تحقیقات مقدماتی و یا صدور احکام بدوی و یا قطعی ادامه داشته باشد.»